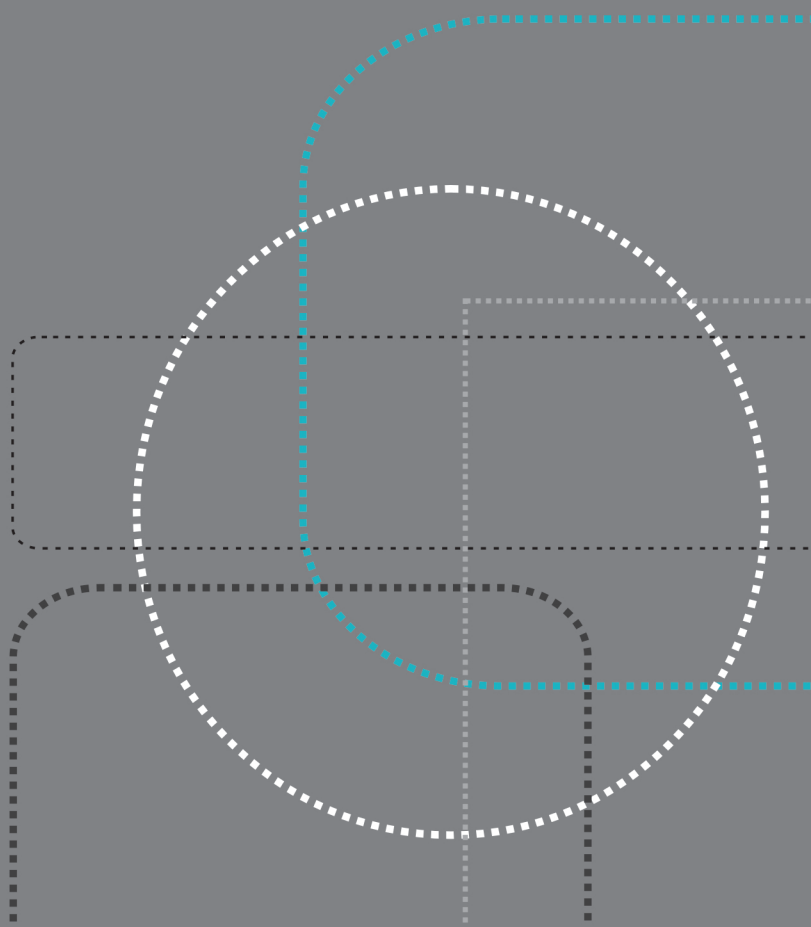

ТЕОРИЈСКА, РАЗВОЈНА И ПРИМЕЊЕНА ИСТРАЖИВАЊА ПРОСТОРНИХ
ПРОЦЕСА ЗА ОБНОВУ СТРАТЕШКОГ МИШЉЕЊА И УПРАВЉАЊА У СРБИЈИ

ПОСЕБНА ИЗДАЊА БР. 88
БЕОГРАД, ДЕЦЕМБАР 2020.

**ТЕОРИЈСКА, РАЗВОЈНА И ПРИМЕЊЕНА
ИСТРАЖИВАЊА ПРОСТОРНИХ ПРОЦЕСА
ЗА ОБНОВУ СТРАТЕШКОГ МИШЉЕЊА И
УПРАВЉАЊА У СРБИЈИ**

УРЕДНИЦИ:

Јасна Петрић и Миодраг Вујошевић

Посебна издања 88

Београд

2020. година

Институт за архитектуру и урбанизам Србије

ТЕОРИЈСКА, РАЗВОЈНА И ПРИМЕЊЕНА ИСТРАЖИВАЊА ПРОСТОРНИХ ПРОЦЕСА ЗА ОБНОВУ СТРАТЕШКОГ МИШЉЕЊА И УПРАВЉАЊА У СРБИЈИ

Посебна издања бр. 88

децембар 2020. године, Београд

ИСБН: 978-86-80329-95-6

ИЗДАВАЧ

Институт за архитектуру и урбанизам Србије (ИАУС)

Булевар краља Александра 73/II, 11120 Београд;

Тел.: 011 3207300; Факс: 011 3370203 (fax); iaus@iaus.ac.rs; www.iaus.ac.rs

ЗА ИЗДАВАЧА

Саша Милијић, директор

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ: Јасна Петрић, ИАУС, Београд; Ана Никовић, ИАУС, Београд; Милена Милинковић, ИАУС, Београд; Бранислав Бајат, Универзитет у Београду, Грађевински факултет, Београд; Миодраг Вујошевић, Београд; Тијана Дабовић, Универзитет у Београду, Географски факултет, Београд; Мирјана Деветаковић, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет, Београд; Бранка Димитријевић, Strathclyde University, Department of Architecture and Building Science, Glasgow, Велика Британија; Александар Ђукић, Универзитет у Београду, Грађевински факултет, Београд; Бошко Јосимовић, ИАУС, Београд; Никола Крунић, ИАУС, Београд; Божидар Манић, ИАУС, Београд; Тамара Маричић, ИАУС, Београд; Саша Милијић, ИАУС, Београд; Зорица Недовић Будић, University of Illinois – Chicago, Department of Urban Planning & Policy, Chicago, Illinois, IL, САД; University College Dublin, School of Architecture, Planning and Environmental Policy, Dublin, Ирска; Марина Ненковић-Ризнић, ИАУС, Београд; Тања Његић, ИАУС, Београд; Мила Пуцар, Београд; Урош Радосављевић, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет, Београд; Ратко Ристић, Универзитет у Београду, Шумарски факултет, Београд; Сања Симоновић Алфировић, ИАУС, Београд; Борислав Стојков, Београд; Драгутин Тошић, Београд; Милорад Филиповић, Универзитет у Београду, Економски факултет, Београд; Мирољуб Хаџић, Универзитет Сингидунум у Београду, Београд; Тијана Црнчевић, ИАУС, Београд; Омиљена Џелебџић, ИАУС, Београд.

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. др Милорад Филиповић, редовни професор, Универзитет у Београду, Економски факултет, Београд; Проф. др Бранка Тошић, редовни професор, Универзитет у Београду, Географски факултет, Београд; др Саша Милијић, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд

РЕЦЕНЗЕНТИ ПОГЛАВЉА

Проф. др Владан Јолџић, научни саветник, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд; Проф. др Весна Милетић-Степановић, ванредни професор, Универзитет у Београду, Географски факултет, Београд; Проф. др Рајица Михајловић, ванредни професор, Универзитет у Београду, Грађевински факултет, Београд; Академик, проф. др Зоран Његован, редовни професор, Универзитет у Новом Саду, Пољопривредни факултет, Департман за економику пољопривреде и социологију села, Нови Сад; Драгутин Протић, доцент, Универзитет у Београду, Грађевински факултет, Београд; и Проф. др Милорад Филиповић, редовни професор, Универзитет у Београду, Економски факултет, Београд.

УРЕДНИЦИ: Јасна Петрић и Миодраг Вујошевић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА: Вања Шимпрага

ДИЗАЈН КОРИЦА: Тања Његић

ДИЗАЈН И ПРЕЛОМ: Сања Симоновић Алфировић

ТИРАЖ: 200 ком.

ШАМПА: Планета принт, Београд

У финансирању монографије су учествовали Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Институт за архитектуру и урбанизам Србије.

У монографији су изложени резултати научноистраживачког пројекта ИИИ 47014 „Улога и имплементација државног просторног плана и регионалних развојних докумената у обнови стратешког истраживања, мишљења и управљања у Србији“ и део резултата научноистраживачког пројекта ТР 36036 „Одрживи просторни развој Подунавља у Србији“, које је финансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије у периоду 2011 – 2019. године.

САДРЖАЈ

- 1 **ОБНОВА СИМУ – РАЗВОЈ, ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И ГЛАВНИ РЕЗУЛТАТИ ИИИ ПРОЈЕКТА У ОБЛАСТИ УНАПРЕЂЕЊА ДОНОШЕЊА ДРЖАВНИХ ОДЛУКА КРОЗ ЦИКЛУС ИСТРАЖИВАЊА МПНТР 2011-2019. ГОДИНЕ**
Јасна Петрић, Миодраг Вујошевић
- 27 **ПЕРСПЕКТИВЕ НОВЕ ИНДУСТРИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ У СРБИЈИ И ЊЕНЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ**
Славка Зековић, Миролjub Хаџић
- 67 **ПРИМЕНА ПОДАТАКА „URBAN ATLAS” У ИСТРАЖИВАЊУ И ПЛАНИРАЊУ ПРОСТОРА: ПРИМЕР БЕОГРАДА**
Александра Гајић, Никола Крунић
- 87 **ОБИМ ПРОМЕНА НАЧИНА КОРИШЋЕЊА ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТА - ИСКУСТВА И ПРЕПОРУКЕ ЗА ЛОКАЛНИ НИВО ПЛАНИРАЊА И УПРАВЉАЊА**
Јелена Живановић Миљковић, Наташа Чолић
- 105 **ПРОСТОРНА ДОСТУПНОСТ ЈАВНИХ СЛУЖБИ КАО ИНДИКАТОР КВАЛИТЕТА ЖИВОТА – НОРМАТИВНИ ОКВИР И ПРАКСА ПЛАНИРАЊА У СРБИЈИ**
Весна Јокић, Наташа Чолић
- 145 **МОГУЋНОСТ ПРИМЕНЕ УРБАНЕ КОМАСАЦИЈЕ У УРЕЂЕЊУ НАСЕЉА У СРБИЈИ**
Младен Шошкић, Ненад Вишњевац

ОБНОВА СИМУ – РАЗВОЈ, ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И ГЛАВНИ РЕЗУЛТАТИ ИИИ ПРОЈЕКТА У ОБЛАСТИ УНАПРЕЂЕЊА ДОНОШЕЊА ДРЖАВНИХ ОДЛУКА КРОЗ ЦИКЛУС ИСТРАЖИВАЊА МПНТР 2011-2019. ГОДИНЕ

THE RENEWAL OF SRTG - DEVELOPMENT, IMPLEMENTATION AND KEY RESULTS OF THE III PROJECT IN THE FIELD OF IMPROVEMENT OF DECISION MAKING PROCESSES THROUGH THE RESEARCH CYCLE OF MESTD IN THE PERIOD 2011-2019

Јасна Петрић, Миодраг Вујошевић

(др Јасна Петрић, виши научни сарадник, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Булевар краља Александра 73/II, 11000 Београд, jasna@iaus.ac.rs)

(др Миодраг Вујошевић, научни саветник у пензији, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Булевар краља Александра 73/II, 11000 Београд, misav@iaus.ac.rs)

АПСТРАКТ

Научноистраживачки пројекат „Улога и имплементација државног просторног плана и регионалних развојних докумената у обнови стратешког истраживања, мишљења и управљања у Србији“ реализован је у оквиру текућег истраживачког циклуса који је првобитно био предвиђен да траје до 2014. године, а затим продужаван за све пројекте, тако да је обухватио период 2011-2019. године. Пројекат је финансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (МПНТР), а на њему је окупљено 29 истраживача из пет научноистраживачких организација – учесница на пројекту. Сагледавајући искушења и изазове транзиције у Србији у периоду дужем од двадесет година, током којих је испробано неколико приступа и начина прилагођавања у условима тзв. „управљања кризом“, нагласак истраживања на овом пројекту је на планским приступима, који би у условима доминације тржишног модела привређивања већинског система приватне својине и политичког плурализма, могли довести до обнове развоја и обнове стратешког

истраживања, мишљења и управљања (СИМУ) у Србији. Кроз интегрална и интердисциплинарна истраживања (ИИИ) на Пројекту, фокус је на примени Просторног плана Републике Србије 2010. до 2020. године, односно Програма имплементације Просторног плана Републике Србије 2016-2020. Ради се о стратешким документима који, поред осталог, имају за циљ да покрену и обнову СИМУ у Србији, јер нису замишљени као уско физичко-просторни, тј. не циљају само на тзв. „просторни развој“, или организацију и уређење простора. У раду су приказани циљеви истраживања и њихово остваривање у оквиру Пројекта; активности на Пројекту по годинама реализације и конкретан опис резултата по активностима и фазама; ангажованост истраживача; и изазови који су се јавили при реализацији Пројекта, те предузете активности да би се они успешно савладали. Уз то, истакнута је потреба даљег развоја и јачања институционалног „интерфејса“ између истраживачких организација – реализатора Пројекта и институција, односно организација из политичко-економског кластера које су корисници резултата истраживања са циљем да се искористе научна знања и други компетентни увиди за припремање, доношење и остваривање стратешких одлука.

Кључне речи: научноистраживачки пројекат; имплементација; стратешко истраживање, мишљење и управљање; Србија

ABSTRACT

Scientific research project “The role and implementation of the National Spatial Plan and regional development documents in renewal of strategic research, thinking and governance in Serbia” was conducted within the research program period that was initially planned to last until the year 2014, but was subsequently extended for all projects of this call so it covered the whole period 2011-2019. The project was financed by the Serbian Ministry of Education, Science and Technological Development (MESTD) and it gathered 29 researchers from five scientific research organisations – participants in the Project. By analysing challenges of transition in Serbia in the period of over the two decades, during which there were tested several approaches and ways of adjustments under the conditions of the so-called ‘crisis management’, in the circumstances of the dominant market-economy model, as well as majority system of a private property and political pluralism, the emphasis of this Project’s research was on planning approaches which could bring to the renewal of strategic research, thinking and governance (SRTG) in Serbia. Through Integral and Interdisciplinary Investigations (III) on the Project, a focus was

on implementation of the Spatial Plan of the Republic of Serbia from the year 2010 till 2020, and on the Program of implementation of the Spatial Plan of the Republic of Serbia 2016-2020. These are strategic documents which, among all, also aim for initialising the renewal of SRTG in Serbia, because they are not conceptualised as merely the physical-spatial ones, i.e. they don't aim just for the so-called 'spatial development', or spatial organisation and arrangement. In the paper are presented the research goals and their implementability while the duration of the Project; activities on the Project according to the years of its realisation and the concrete description of the results of the activities and phases; the engagement of researchers; as well as challenges that occurred during the Project's implementation, including the activities taken in order to successfully overcome these challenges. In parallel with that, there has been emphasized the need for further development and raise of the institutional 'interface' between the research organisations – participants in the Project and the institutions or organisations of the political-economy cluster who use this research results with the aim to emply scientific knowledge and other competent insights for implementing preparation, endorsement and achievement of the strategic decisions.

Key words: scientific research project; implementation; strategic research, thinking and governance; Serbia

1 УВОД

Научни пројекти који су реализовани у Србији у циклусу 2011-2019. године под финансијским окриљем Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије, заокружују једну епоху досадашњег начина уговарања пројеката, како у смислу почетка и трајања пројеката, тако и у погледу предлагања тема које су традиционално биле везане за унапред дефинисане приоритетне области.

Новина у пројектном циклусу, иницијално планираном за период 2011-2014. године, а потом продужаваном и унеколико прилагођаваном до краја 2019. године, била је та да је, поред програма основних истраживања (ОИ) и истраживања у области технолошког развоја (ТР), уведен и програм суфинансирања интегралних и интердисциплинарних истраживања (ИИИ). Приоритетне области и теме из Програма ИИИ обухватиле су: 1) биомедицину; 2) енергетику и енергетску ефикасност; 3) заштиту животне средине и климатске промене; 4) информационе и комуникационе технологије; 5) нове

материјале и нанонауке; 6) пољопривреду и храну; и 7) унапређење доношења државних одлука и афирмацију националног идентитета.

Пројекат „Улога и имплементација државног просторног плана и регионалних развојних докумената у обнови стратешког истраживања, мишљења и управљања у Србији“ пријављен је под евиденционим бројем 47014 на конкурс за суфинансирање ИИИ пројеката у оквиру области 7: унапређење доношења државних одлука и афирмација националног идентитета. Након попуњавања извештаја за пријављивање пројекта, односно његове пријаве у јулу 2010. године, крајем исте године је објављена листа пројеката који су одобрени за финансирање од стране Министарства (у даљем тексту: МПНТР). Пројекат ИИИ 47014 је заузео 88. место од 117 укупно пријављених пројеката за ИИИ, са оценом 74,5 од максималних 110 бодова, па је одобрено његово финансирање. Институт за архитектуру и урбанизам Србије је научноистраживачка организација (НИО), која је предлагач овог пројекта. Пројекат ИИИ 47014 је један од укупно 3 одобрена пројекта у овом циклусу истраживања, којим је координирао Институт. У реализацији пројекта „Улога и имплементација државног просторног плана и регионалних развојних докумената у обнови стратешког истраживања, мишљења и управљања у Србији“, поред Института, учествовале су и следеће НИО: Универзитет у Београду - Грађевински факултет; Универзитет у Београду - Архитектонски факултет; Универзитет у Београду - Географски факултет; и Универзитет Сингидунум у Београду. Приликом пријављивања Пројекта, планирано је учешће укупно 28 истраживача у његовој реализацији. Од овог броја, половина (14) је била из Института за архитектуру и урбанизам Србије, 4 са Грађевинског факултета, 4 са Архитектонског факултета, 2 са Универзитета Сингидунум у Београду, 1 са Географског факултета, 1 спољни сарадник, 1 истраживач из иностранства и 1 стипендиста. Укупан број истраживач-месеци приликом пријављивања пројекта је био 116. Неминовно је било да су се током година реализације пројекта мењали састав и бројност истраживачког тима услед оправданог одсуствовања појединих истраживача са Пројекта, промена истраживачког статуса, прелазака истраживача из једне НИО у другу, пензионисања истраживача, ангажовања нових младих истраживача, истраживача који су докторирали у иностранству - повратници и др. У завршној, 2019. години, на Пројекту је било укључено 29 истраживача, са укупно 117 истраживач-месеци ангажовања.

Истраживања којим се бавио овај Пројекат обезбедила су сазнајну грађу за имплементацију *Просторног плана Републике Србије од 2010. до 2020. године (ППРС)*, за остваривање његове улоге као стратешког оквира за интегрисање других општих и секторских развојних политика и као покретача обнове

стратешког истраживања, мишљења и управљања (у даљем тексту: СИМУ) у Србији.

Детерминисане су три равни истраживања које су реализоване у оквиру овог Пројекта: 1) теоријска и општеметодолошка (општи теоријски и методолошки оквир); 2) развојна (анализа развојних/контекстуалних фактора и њиховог утицаја на дефинисање новог модела СИМУ; и 3) апликативна (дефинисање политика са саставним мерама и инструментима, институционално-организационим аранжманима и подршкама), што је разматрано током читавог Пројекта.

Структура Пројекта је конципирана тако да је обухватила четири потпројекта:

- Обнову стратешког истраживања, мишљења и управљања у Србији и коришћење њеног територијалног капитала;
- Нови економски и социјални инструментаријум за остваривање ППРС-а: аспект усклађивања интереса и контроле конфликта и приступачност инфраструктури и услугама;
- Стратешко управљање развојем регионалних подручја; и
- Информатичку подршку остваривању ППРС-а и доношењу стратешких одлука.

На основу овог, у свим аспектима оригиналног истраживања, развијан је инструментаријум за очување и боље коришћење територијалног капитала Србије, у условима „европеизације Србије изван Европске уније и уз њену ограничену помоћ“.

2 ПРИПРЕМА ПРОЈЕКТА У ОКВИРУ ПРОГРАМА ИНТЕГРАЛНИХ И ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИХ ИСТРАЖИВАЊА (ИИИ)

Пројекат „Улога и имплементација државног просторног плана и регионалних развојних докумената у обнови стратешког истраживања, мишљења и управљања у Србији“, у оквиру интегралних и интердисциплинарних истраживања, припреман је у периоду од 27.05.2010. године до 15.07.2010. године на основу *Акта о избору, вредновању и финансирању програма основних истраживања, програма истраживања у области технолошког развоја, програма суфинансирања интегралних и интердисциплинарних истраживања и програма обезбеђивања и одржавања научноистраживачке опреме и простора за научноистраживачки рад за циклус истраживања у периоду 2011-2014. године*, који је донео министар за науку и технолошки развој.

Пројекат је формиран пратећи стандардне методолошке постулате и критеријуме за вредновање научних пројеката који су дефинисани Актом МПНТР-а. Методологија припреме Пројекта у оквиру интегралних и интердисциплинарних истраживања (ИИИ), између осталог, садржала је: актуелност истраживања (апстракт, кључне речи, опис пројекта, очекиване кључне резултате, си-ви руководиоца пројекта, 10 најзначајнијих референци истраживачког тима); значај истраживања као и повезаност основних, примењених и развојних истраживања; опште податке о реализаторима истраживања; предложене истраживаче; план истраживања по истраживачким годинама (најпре за прву годину истраживања и оквирни план активности и резултата за остале године истраживања); потребне директне материјалне трошкове (ДМТ) по истраживачким годинама; укупну вредност пројекта (цену пројекта, пројектовану за све године); и предлог потенцијалних рецензента из иностранства. Поред тога, аналогно пројектима из ОИ или ТР, за ИИИ пројекте су такође, у посебној апликацији, попуњаване референце из претходног петогодишњег периода (2005-2009. или 2006-2010. године) за предложене истраживаче на Пројекту, а достављен је и списак потребне капиталне и остале опреме за Пројекат (детаљна спецификација, произвођачи/добављачи, цене итд.) (Пуцар и Ненковић-Ризнић, 2015). Треба нагласити да је непроцењива улога научника са дугогодишњим искуством у припреми и реализацији пројеката, који су, и овом приликом, успешно преносили знања научном кадру на почетку каријере, у погледу руковођења, организације тимова, прецизности у исказу и промовисања истраживања кључних истраживачких тема, што се, у Институту за архитектуру и урбанизам Србије неговало још од почетака бављења научним радом 60-их година прошлог века, па све до данас (Milinković, Petrić, Niković, 2019).

2.1 Значај истраживања на Пројекту за покретање и обнову СИМУ у Србији

Резултати на Пројекту за покретање и обнову СИМУ у Србији у значајној мери доприносе реализацији стратешких приоритета за унапређење доношења државних одлука. Све то је, свакако, условљено нужним консултовањем са већим бројем актера у погледу кључних стратешких питања у Србији а која надилазе политичке везе Брисела и Београда (Vujošević, 2010).

При конципирању предлога Пројекта пошло се од чињеничног стања да је Србија, након развојне стагнације у 80-им годинама XX века, распада СФРЈ, међународних санкција и изолације земље у 90-им годинама, бомбардовања

1999. године и досад спроведених транзицијских реформи, и даље једна од најмање развијених европских земаља. Након недовољно успешних транзицијских реформи, и „раста без развоја“ у првој деценији XXI века, Србија је остала део тзв. „унутрашње европске периферије“ односно својеврсна економска, финансијска, еколошка и друга (полу)колонија неколико најразвијенијих земаља Европе и света. Она је, такође, једна од земаља које су најмање укључене у нове европске и макрорегионалне развојне иницијативе, схеме и документе, односно у нове истраживачке програме као што је *European Spatial Planning Observation Network (ESPON)*. У једном делу, ово је последица наглашеног антиразвојног и антипланског става који је све донедавно доминирао међу водећим „архитектама“ транзицијских реформи. Показало се да су искушења и изазови транзиције бројни и такоређи превелики и несавладиви, мерено модернизаторским и еманципаторским потенцијалима елита и спремношћу већине становништва за корените реформе. Криза траје у Србији у периоду дужем од двадесет година, током којих је испробано неколико приступа и начина прилагођавања у условима тзв. „управљања кризом“. Они су често били међусобно различити, па и опречни, а једино што им је заједничко јесте то што су се сви, мање или више, показали неуспешним на средњи и дуги рок, као и то што је у таквим прилагођавањима стратешко истраживање, мишљење и управљање доживело слом. Под доминацијом транзицијских политичко-идеолошких и академских „мантри“ као што су „приватизација“, „маркетизација“, „дерегулација“ итд., нарочито је на значају изгубило стратешко планирање, које опстаје као апартан спој елемената из више планских образаца (нпр., „планирање као управљање кризом“, „планирање као главна полуга неконтролисане приватизације“, „планирање као млађи ортак тржишта“, „планирање као скуп стратешких пројеката“ итд.), при чему су, ефективно, били задржани и многи елементи традиционалне „државне командне привреде“. И раније неадекватни приступи нису битније побољшани ни законским променама у области просторног и урбанистичког планирања и заштите животне средине, које су у неколико наврата предузимане након 2000. године. Заправо, снажна је потреба да се елаборирају плански приступи који, у условима доминације тржишног модела привређивања, већинског система приватне својине и политичког плурализма, могу довести, како до обнове развоја, тако и до обнављања стратешког приступа у Србији. Уз то, у периоду пред припрему Пројекта, донет је већи број развојних докумената на националном и разним субнационалним управљачким нивоима, који су, међутим, међусобно недовољно били повезани и усклађени (тј. полазећи од

стварног заједничког стратешког оквира), а при том и недовољно елаборирани са становишта имплементације (остваривања) и стварно одрживог развоја. Глобална криза, која је наступила 2008. године, само је потенцирала тежину и дубину кључних развојних (структурних) проблема Србије, на које она још увек нема одговор, тј. нема иначе толико неопходну „стратегију изласка из кризе“. У време пипреме Пројекта није се располагало, дословце, нити једним елабориранијим одговором на кључна развојна питања Србије.

Нешто боље стање карактерисало је поједине локалне средине, тј. свега неколико градова Србије, где је локално руководство било предузетно и способно, и где је успешно извршена приватизација носећих предузећа, и са новим инвестицијама генерисан привредни и други раст и ново запошљавање (нарочито ако су средства од приватизације умешно коришћена). Но, и такве локалне заједнице нису избегле последицама наступања глобалне кризе.

Имајући у виду да је, пред расписивање конкурса за научне пројекте, израда *Просторног плана Републике Србије 2010-2020. године* (у даљем тексту: ППРС) била готово заокружена, а такође, с обзиром на претходно израђену *Стратегију просторног развоја Републике Србије*, ова два стратешка документа су посматрана као основ за формирање Пројекта, чија је улога, између осталог, покретање обнове СИМУ у Србији. Ови документи нису замишљени као уско физичко-просторни, тј. не циљају само на тзв. „просторни развој“, или организацију и уређење простора. ППРС дефинише више стотина разних одредби општег, просторно-еколошког и другог секторског развоја, као и велики број одредби о његовој имплементацији, укључијући и оне о новој политици регионалног развоја, али, само „на папиру“, јер њих тек треба даље елаборирати. Осим што се планске одредбе могу имплементирати на више начина, њих је тешко остварити у условима очекиване продужене кризе и за Србију очекиваног подужег периода „прилагођавања изван Европске уније и уз њену мању помоћ“, па је предложено истраживање у оквиру Пројекта требало да обезбеди одговоре на конкретна и друга отворена питања.

Истраживање на Пројекту је у свему оригинално, наиме, у Србији је прво ове врсте после веома дугог периода, једно од пионирских ове врсте у Југоисточној Европи, а свакако и прво када је реч о истраживању могућности и ограничења да један посебан развојни документ (овде: државни просторни план, односно ППРС) одигра улогу интегративног стратешког оквира, како за појединачне секторске развојне политике, тако и за ширу обнову СИМУ у земљи.

Поред тога, ово истраживање је осмишљено да кореспондира са предлозима „новог модела привредног раста“, који код нас развијају неки економисти, махом они из „мејнстрима“ економске науке и праксе. За разлику од њих, предложено истраживање је наглашено алтернативно, и утолико више доприноси тражењу „одговора на глобалну кризу“, на којима се интензивно ради у све већем броју земаља. У таквим истраживањима, и у новом дискурсу, настоји се на отклону од донедавне доминације неолибералног модела управљања, у духу приступа у којима доминирају разни „пост“ и „нео“ предлози у односу на доктрине као што су монетаризам, кејнсијанизам, неолиберализам итд. На концу, Пројекат је требало да обезбеди нови просторно-еколошки („енвајронментални“) оквир за нову генерацију развојних докумената у назначеном „постнеолибералном“ периоду.

2.2 Повезаност основних, примењених и развојних истраживања

ИИИ Пројекат који се односи на обнову СИМУ у Србији представља наставак неких досадашњих истраживања, која је Институт за архитектуру и урбанизам Србије из Београда са својим спољним сарадницима предузимао у периоду од средине 90-их година прошлог века наомамо, као и нову фазу у томе, овога пута интегративну, за више научних области, односно питања. Ранија истраживања била су обављана било у области основних наука, или примењених наука, или као развојна истраживања, али досад никад као интегрална, међусобно повезана, систематска и заокружена. Обухватала су разне истраживачко-развојне теме и питања, а односила су се на појединачне развојне документе на националном (државном) и субнационалном нивоу (нпр. на Просторни план Републике Србије из 1996. године, Националну стратегију одрживог развоја Србије, 2007-2008. године, Стратегију просторног развоја Републике Србије, и Просторни план Републике Србије, у периоду 2008-2010. године, низ регионалних просторних планова итд.), као и на нека општа и посебна питања у вези с тим (нпр. утицај транзицијских реформи на развој Србије, развојни контекст, институционално-организациона прилагођавања у области просторног и другог развоја, територијални капитал Србије и њених региона просторно-еколошке/„енвајронменталне“ принципе и критеријуме за међусобно усклађивање секторских развојних одлука и др).

Овај ИИИ Пројекат осмишљен је да систематизује резултате ранијих научних истраживања и евалуира њихову употребљивост са становишта императива обнове СИМУ у Србији. На основу одговарајућих теоријских и општеметодолошких увида, нагласак је стављен на „практичке“ стране

(тј. на примењене и развојне аспекте) имплементације једног посебног развојно-управљачког документа, наиме, ППРС 2010-2020. године. ППРС се може реализовати на разне начине, већ зависно од тога како је дефинисана његова стварна улога, на теоријском нивоу и у институционалној пракси. Консеквентно, алтернативне улоге ППРС-а имплицирале би различит степен обнове СИМУ у Србији. До поуздане оцене о разним могућностима и сценаријима може се, међутим, доћи управо на основу комбинованих научних увида, кроз својеврстан „синкретизам“ основних, примењених и развојних предлогака и метода. Ово је посебно важно са становишта могућности да ППРС преузме улогу заједничког стратешког оквира за кључне опште и секторске политике у Србији (тј. економску, регионалну, индустријску, демографску, просторно-еколошку/„енвајронменталну“ у ужем смислу и др.). До поуздане оцене о томе може се доћи управо кроз обједињено теоријско-методолошко изучавање оквира за примену нових планско-управљачких инструмената за макроконтролу и усмеравање просторног развоја и уређења Србије, интегрално управљање, мониторинг и сталну *ex post* евалуацију.

2.3 Очекивани кључни резултати

Имајући у виду претходна искуства на научноистраживачким пројектима и, опште узев, временски оквир реализације ИИИ пројекта, током припреме су сагледани очекивани кључни резултати овог ИИИ Пројекта.

То су:

- сумарна оцена тзв. „територијалног капитала“ Србије (кроз комбиновану оцену, SEA, TIA, SCBA и SWOT), и дефинисање развојног модела који обезбеђује најбоље очување и коришћење територијалног капитала Србије у међународној политичкој, економској и културној утакмици;
- оцена кореспонденције образаца просторног развоја у Србији и стратешких одредби из нове генерације кључних европских развојних докумената у овој области, процена утицаја политика ЕУ на територијалну кохезију Србије и дефинисање њихових одредби које су релевантне за „европеизацију Србије изван ЕУ и уз њену ограничену помоћ“;
- увид и оцена контекстуалних параметара који ће утицати на обнову стратешког мишљења, истраживања и управљања у Србији;
- формирање хеуристичког оквира за ново стратешко планирање/политику просторног и регионалног развоја у Србији;

- детаљнији сценарији алтернативног прилагођавања стратешког планирања и другог управљања у условима продужене глобалне и домаће кризе, и дефинисање и прелиминарна евалуација развојних опција;
- правила за усклађивање политика јавних интервенција у остваривању територијалне кохезије и конкурентности;
- правила за управљање развојем периферије српских градова, управљање њиховим развојем и јачање заједничке и појединачне конкурентности градова и регија Србије;
- дефинисање и евалуација могућног развоја урбаних матрица (теоријски и имплементацијски аспекти, саставни софтвер и пробна примена на пилот-подручјима);
- правила за усклађивање секторских и других мастер-планова са просторним и урбанистичким плановима, као и са другим развојним стратегијама и документима;
- варијантни модели примене државног просторног плана у првих 5 година, и саставни облици институционалног и организационог прилагођавања за његово остваривање и повезивање са другим развојним интервенцијама;
- инструментаријум за усклађивање просторно-еколошких и других секторских докумената и примену нових инструмената макроконтроле територијалног развоја;
- приоритети у обнови СИМУ у Србији и нужна институционална и организациона прилагођавања;
- информатичка подршка имплементацији државног просторног плана и формирање система индикатора за његов мониторинг и *ex post* евалуацију на субнационалним нивоима;
- усклађивање формализованих и неформализованих облика развојног планирања/политике;
- принципи, критеријуми и правила за боље укључивање најшире јавности у припремање, доношење и остваривање стратешких одлука;
- предлог за селективну дораду и новелирање донетих развојних докумената са становишта кључних циљева и имплементације државног просторног плана, нарочито у погледу усклађивања просторне, социјалне и економске кохезије, и повећања економске конкурентности градова и региона Србије;
- концепт приступања Србије европском мега-програму ESPON; и
- програм нових (недостајућих) истраживања.

3 ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА, ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА НА ПРОЈЕКТУ И ПРИЛАГОЂАВАЊА ЗБОГ ПРОДУЖАВАЊА ИСТРАЖИВАЧКОГ ЦИКЛУСА

3.1 Циљеви истраживања и њихово остваривање

На овом месту, ради прегледности и свеобухватног сагледавања постављених циљева ИИИ Пројекта, а у светлу прилагођавања продужецима трајања истраживачког циклуса, њихова систематизација је извршена хронолошки.

У 2011. као првој години истраживања, циљ је био усмерен на формирање општег теоријског и методолошког оквира и на анализу контекстуалних фактора као и њиховог утицаја на дефинисање новог модела стратешког мишљења, истраживања и управљања.

У 2012. години рађено је на истраживањима проблема евалуације примењивости Програма имплементације ППРС од 2010. до 2020. године за период од 2011. до 2015. године, у деловима стратешких приоритета, показатеља просторног развоја и информационог система.

У 2013. години, циљеви су обухватили: 1) истраживање потреба ревизије државног просторног плана и програма за његову имплементацију са становишта интегралног регионалног развоја, нових европских иницијатива и нове регионалне политике у Србији, и територијалног/просторног интегрисања секторских политика развоја; 2) истраживање за потребе усклађивања имплементације ППРС, евалуације Програма имплементације ППРС и његовог повезивања са другим политикама, механизмима и инструментима развоја; 3) истраживање за потребе доношења нове генерације регионалних стратешких докумената за обнову СИМУ у Србији (за изабрана пилот-макрорегионална подручја и метрополски ниво); и 4) испитивање и прелиминарну евалуацију саставне институционално-организационе подршке (за пилот-подручја).

У 2014. години, рађено је на: 1) новим приступима за унапређење стратешког управљања и политике територијалног развоја у Србији; 2) дефинисању стратешког оквира и приоритета за нову концепцију реиндустријализације Србије; 3) дефинисању институционалне и организационе подршке за управљање на регионалном и метрополском нивоу; 4) анализи развоја урбаних матрица и смернице за развој периферије градова Србије, за јачање њихових компаративних предности; и 5) принципима, критеријумима и

правилима за боље укључивање најшире јавности у припремање, доношење и остваривање стратешких одлука.

Потом, у 2015. години циљеви су обухватили: 1) истраживање утицаја јавних политика на продубљивање просторно-регионалне неравнотеже у Србији, у оквиру варијантних модела примене државног просторног плана у првих пет година; 2) истраживање улоге регионалног и просторног управљања (планирања) на смањивање просторне неравнотеже, као и на развој периферије градова у Србији; и 3) истраживање промена кључних енергетско-рударских параметара у ширем региону на просторну структуру Србије.

Имајући у виду неизвесности због, најпре полугодишњих, а потом и годишњих продужавања научних пројеката, у 2016. као шестој години истраживања, циљеви су били усмерени на систематизовање дотадашњих резултата истраживања, и евалуацију њихове употребљивости са становишта обнове СИМУ у Србији.

У 2017. години настављено је са заокруживањем резултата претходних истраживања и евалуацијом њихове употребљивости за обнову стратешког истраживања, мишљења и управљања у Србији.

У 2018, као осмој години истраживања, рађено је на остваривању следећих циљева: 1) дефинисање приступа, метода и садржаја за припрему новог државног просторног плана; 2) разрада пројекта и детаљан програм истраживања за 2018. годину; 3) обезбеђивање истраживачке грађе за реформулисање појединих стратешких одредби постојећег државног просторног плана и програма за његову имплементацију; и 4) разрада, прилагођавање и проширивање информатичке подршке за обнову стратешког истраживања, мишљења и управљања.

На основу систематске евалуације резултата остварених на пројекту и продужене закључне фазе истраживања, у 2019. години нагласак је био на следећим циљевима: 1) припрема за израду новог државног просторног плана; 2) истраживања за усклађивање других стратешких докумената (на националном и регионалном нивоу) са будућим државним просторним планом; и 3) израда секторских „улазних“ студија за нови државни просторни план, а нарочито националне политике урбаног развоја, са нагласком на решавање кључних демографских, комуналних, инфраструктурних, еколошких, управљачких, социјалних, проблема урбане економије (посебно, усклађености политике грађевинског земљишта и урбаног развоја) и других проблема урбаног развоја.

Током деветогодишњег истраживања, остварени су сви дефинисани истраживачки циљеви. Анализирајући припрему истраживачке грађе, циљеви су били испуњени у целости, а у појединим питањима је урађено и више од планираног. Ако у понекој години истраживања проценат остваривања циљева није био стопостотни – због дејства објективних фактора – то је увек надокнађивано интензивнијим и продуктивнијим истраживањима наредне године, а закључно са 2019. годином сви циљеви су били комплетно испуњени.

3.2 Активности на Пројекту

У оквиру научног рада на ИИИ Пројекту, истраживања која су предузета резултанта су интеракције два нивоа научног деловања: концептуално-теоријског и опсервационо-емпиријског. Операционализација циљева је остварена кроз већи број активности (укупно 34 активности, спроведене током 8 фаза ИИИ Пројекта).

Табела 1: Преглед активности према фазама пројекта

<p>Фаза 1: Општи теоријски и методолошки оквир и анализа контекстуалних фактора и њиховог утицаја на дефинисање новог модела стратешког мишљења, истраживања и управљања (Период: 1.1.2011 – 30.6.2013. године)</p>	<p>АКТИВНОСТИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Припрема: разрада пројекта за дату годину истраживања (детаљан годишњи програм) (Напомена: ова активност се понавља на почетку сваке истраживачке године); - Формирање информационе основе и друге сазнајне грађе; - Идентификација основних проблема за све наведене аспекте, теме и питања истраживања; - Евалуација постојећих институционалних и организационих аранжмана за стратешко истраживање, мишљење и управљање у условима продужене и незавршене постсоцијалистичке транзиције; - Дефинисање алтернативних путања будуће еволуције планирања и другог стратешког управљања у условима продужене глобалне и домаће кризе; - Дефинисање основних развојних и просторно-еколошких параметара за изгледно „европеизовање Србије изван Европске уније и/или уз ограничену финансијску/-материјалну помоћ од Уније“; - Евалуација степена међусобне усклађености и интегрисаности социјалних, економских и просторно-еколошких аспеката развоја; - Евалуација степена међусобне интегрисаности кључних (стратешких, „мега“ и сл.) секторских пројеката у стратешки оквир државног просторног плана; - Евалуација степена међусобне усклађености и интегрисаности стратешких одлука и њиховог утицаја на организацију и уређења простора („просторни ред“) и стање животне средине; - Евалуација степена међусобне усклађености и интегрисаности просторно-планских одлука, енвајронменталних одлука, мастер-планова и неформализованих-неинституционализованих облика стратешког планирања; - Прелиминарна оцена радних хипотеза и претпоставки, на крају прве/ почетку друге године истраживања;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> - Евалуација имплементабилности Програма имплементације Просторног плана Републике Србије од 2010. до 2020. године за период од 2011. до 2015. године, у деловима Стратешких приоритета; Показатеља просторног развоја; и Информационог система; - Даљи рад на просторном информационом систему и показатељима; - Даљи рад на обнови стратешко истраживања, мишљења и управљања у условима продужене кризе, кроз координацију опшних и секторских циљева и политика Просторног плана Републике Србије од 2010. до 2020. године; - Истраживање потреба ревизије државног просторног плана и програма за његову имплементацију са становишта интегралног регионалног развоја, нових европских иницијатива и нове регионалне политике у Србији; - Истраживање за потребе доношења нове генерације регионалних стратешких докумената за обнову СИМУ у Србији (укључујући и метрополски ниво); и - Наставак рада на информационој основи/подршци и другој сазнајној грађи.
<p>Фаза 2: Апликативна фаза (дефинисање политика са саставним мерама и инструментима, институционално-организационим аранжманима и подршкама) (Период:1.7.2013 – 31.12.2014. године)</p>	<p>АКТИВНОСТИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Истраживање потреба ревизије државног просторног плана и програма за његову имплементацију са становишта интегралног регионалног развоја, нових европских иницијатива и нове регионалне политике у Србији; - Истраживање за потребе доношења нове генерације регионалних стратешких докумената за обнову СИМУ у Србији (укључујући и метрополски ниво); - Испитивање и прелиминарна евалуација саставне институционално-организационе подршке (за пилот- подручја); - Наставак рада на информационој основи/подршци и другој сазнајној грађи; - Усклађивање просторног и урбанистичког планирања, као и регионалног и секторског планирања у Србији, са доминантним трендовима тзв. новог европског просторног планирања; - Развој нових приступа за унапређење стратешког управљања и политике територијалног развоја у Србији (правила за усклађивање територијалне, економске и социјалне кохезије, интеграција пројеката на секторском и међусекторском нивоу, усклађивање социоекономског развоја и заштите животне средине, итд.); - Дефинисање стратешког оквира и приоритета за нову концепцију реиндустријализације Србије; - Дефинисање институционалне и организационе подршке за управљање на регионалном и метрополском нивоу, према типовима регионалних подручја; - Анализа развоја урбаних матрица и смернице за развој периферије градова Србије, за јачање њихових компаративних предности и њихове конкурентности; - Разрада принципа, критеријума и правила за боље укључивање најшире јавности у припремање, доношење и остваривање стратешких одлука; и - Побољшање информатичке подршке за обнову СИМУ.

<p>Фаза 3: Дефинисање кључних истраживачких и институционалних параметара за ново стратешко истраживање, мишљење и управљање у Србији (Период: 1.1.2015 – 31.12.2015. године)</p> <p>Фаза 4: Дефинисање кључних истраживачких и институционалних параметара за управљање просторно-еколошким развојем Србије (Период: 1.1.2015 – 31.12.2015. године)</p>	<p>АКТИВНОСТИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Просторни и регионални аспекти привредног и другог реструктурирања, и утицај новог модела индустријског развоја на просторну структуру Србије; - Истраживање утицаја јавних политика на продубљивање просторно-регионалне неравнотеже у Србији, у оквиру варијантних модела примене државног просторног плана у првих пет година; - Истраживање улоге регионалног и просторног управљања (планирања) на смањивање просторне неравнотеже, и на развој периферије градова у Србији; - Истраживање промена кључних енергетско-рударских параметара у ширем региону на просторну структуру Србије; - Стратешка процена придруживања Србије Европској унији - „скрининг“ Поглавља 22 Споразума о стабилизацији и придруживњу (ССП) на просторну структуру Србије; - Побољшање информатичке подршке за обнову стратешког истраживања, мишљења и управљања; и - Истраживања за редефинисање појединих стратешких одредби државног просторног плана и програма за његову имплементацију.
<p>Фаза 5: Закључна фаза истраживања (Период: 1.1.2016 – 31.12.2017. године)</p>	<p>АКТИВНОСТИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Истраживања за редефинисање појединих стратешких одредби државног просторног плана и програма за његову имплементацију; - Побољшање информатичке подршке за обнову стратешког истраживања, мишљења и управљања; и - Истраживања о остваривању донетих регионалних развојних докумената.
<p>Фаза 6: Дефинисање приступа, метода и садржаја за припрему новог Државног просторног плана (Период: 1.1.2018 – 31.12.2018. године)</p> <p>Фаза 7: Истаживање дефинисаног садржаја из Фазе 6 (Период: 1.1.2018 – 31.12.2018. године)</p>	<p>АКТИВНОСТИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Истраживања за реформулисани појединих стратешких одредби постојећег државног просторног плана и програма за његову имплементацију; - Прилагођавање информатичке подршке за обнову стратешког истраживања, мишљења и управљања; - Истраживање новог регулаторног оквира за просторно и урбанистичко планирање и његово усаглашавање са планским системом Србије, укључујући и јачање „интерфејса“ између научно-истраживачких (и образовних) институција, са једне стране, и научних власти и планско-развојних власти, са друге стране; и - Усклађивање разних стратешких докумената на националном и регионалном нивоу са стратешким оквиром државног просторног плана.
<p>Фаза 8: Закључна фаза истраживања (Период: 1.1.2019 – 31.12.2019. године)</p>	<p>АКТИВНОСТИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Истраживања за реформулисани појединих стратешких одредби постојећег државног просторног плана и програма за његову имплементацију; - Прилагођавање информатичке подршке за обнову стратешког истраживања, мишљења и управљања; - Истраживање новог регулаторног оквира за просторно и урбанистичко планирање и његово усаглашавање са планским системом Србије; - Усклађивање разних стратешких докумената на националном и регионалном нивоу са стратешким оквиром државног просторног плана; и - Истраживање алтернативних (варијантних) сценарија који се тичу развојних могућности Србије након 2020. године.

3.3 Резиме истраживања

У првој години истраживања на ИИИ Пројекту остварена је већина планираних активности. Ипак, делимично одступање је било у реализацији 2 активности: Дефинисању основних развојних и просторно-еколошких параметара за изгледно „европеизовање Србије изван Европске уније и/или уз ограничену финансијску/материјалну помоћ од Уније“; као и Евалуацији степена међусобне интегрисаности кључних (стратешких, „мега“ и сл.) секторских пројеката у стратешки оквир државног просторног плана, које су остварене само делимично (и само за неке стратешке пројекте), јер се није располагало очекиваним, а поузданим стратешким параметрима, као ни свим неопходним подацима. Реализовано је 58 од планираних 18 резултата (Zeković, 2011, Hadžić, 2011, Vujošević i Petrić, 2011, Maksin, 2011, Jokić i Petovar, 2011, Vajat i dr., 2011). У другој, трећој, четвртој, петој и шестој години истраживања остварене су све предвиђене активности као и пренете активности из прве године истраживања, а постигнут је далеко већи обим резултата (248) од планираног обима (93), као и њихов висок квалитет. У седмој години истраживања, такође је остварена већина планираних активности. Једино кад је у питању циљна група активности која је била предвиђена за другу половину 2017. године (остваривање донетих регионалних развојних докумената), реализација је била делимична, будући да се каснило са усвајањем ових докумената од стране Владе Републике Србије. У седмој години истраживања остварено је 29 од укупно 19 планираних резултата. У 2018. години, према очекивањима, завршена је активност која је била пренета из претходне године, а сви планирани резултати на пројекту у 2018. години су у потпуности реализовани, по предвиђеним активностима обе упоредне фазе истраживања у овој години. Сумарно, као и у оквиру свих активности са планираним резултатима, у 2018. години је на ИИИ Пројекту остварен далеко већи број резултата од предвиђеног. Они су се истакли високим квалитетом и утицајношћу на завршетак Пројекта у 2019. години кроз активности, поново сагледане, закључне фазе Пројекта. Нова активност у завршној години истраживања односила се на испитивање алтернативних (варијантних) сценарија који се тичу развојних могућности Србије након 2020. године, њихових добрих и лоших страна и изгледних консеквенци и импликација. Важна дистинкција у овој завршној години, у односу на претходне године истраживања, јесте проблематика геополитичког позиционирања Србије у контексту продужетка процеса приступања земље Европској унији и тражења нових стратешких партнера у глобалној политичкој, економској и културној утакмици, односно елаборација просторних аспеката ове проблематике.

4 ГЛАВНИ РЕЗУЛТАТИ ПРОЈЕКТА

Укупни резултати на ИИИ Пројекту су врло значајни, а остварено их је преко 400 током 9 година истраживања. Највећи удео радова је био са међународних научних скупова: 145; затим радова који су објављени у међународним часописима или часописима међународног значаја: 74; техничких решења: 43; домаћих монографија или поглавља у домаћим монографијама: 39 и др. Током пројектног циклуса одбрањено је 5 докторских теза, које су директан резултат овог Пројекта.

У свим годишњим извештајима о успешности реализације Пројекта навођено је до 5 најзначајнијих резултата, имајући у виду њихов утицај на наставак истраживања. На овом месту издвајамо свега 30 кључних резултата разврстаних на начин како је то дефинисано *Правилником о поступку, начину вредновања и квантитативном исказивању научноистраживачких резултата истраживача* („Службени гласник РС“, бр. 24/2016, 21/2017 и 38/2017):

1. Zeković, S., Vujošević, M. (2016) „Survey of planning documents - standards and regulations, spatial and master plans, plans for regional development“, *Forms of urban growth in South-Eastern Europe: transitioning towards urban resilience and sustainability, Volume 2* (M14 - Монографска студија/поглавље у књизи M12 или рад у тематском зборнику међународног значаја).
2. Jeftić, M., Tošić, D., Nikolić, T. (2019) „Resilient Functional Urban Regions: Spatial Planning in the Light of Climate Change“, *Climate Change Adaptation in Eastern Europe, Climate Change Adaptation in Eastern Europe*, pp. 113 – 126 (M14 - Монографска студија/поглавље у књизи M12 или рад у тематском зборнику међународног значаја).
3. Zeković, S., Vujošević, M., Maričić, T. (2015) „Spatial regularization, planning instruments and urban land market in a post-socialist society: The case of Belgrade“, *Habitat International* (M21 - Рад у врхунском међународном часопису).
4. Slaev, A. D., Nedović-Budić, Z., Krunic, N., Petrić, J., Daskalova, D. (2018) „Suburbanization and sprawl in post-socialist Belgrade and Sofia“, *European Planning Studies, Volume 26, Issue 7*, pp. 1389-1412 (M22 - Рад у истакнутом међународном часопису).

5. Zivanovic, Z., Tomic, B. D., Nikolic, T. M., Gataric, D. (2019) „Urban System in Serbia - The Factor in the Planning of Balanced Regional Development“, *Sustainability*, MDPI, 11, 15, pp. 2071-1050 (M22 - Рад у истакнутом међународном часопису).
6. Devetaković, M., Petruševski, Lj., Petruševski, I., Ćirović, I. (2015) „Fractal parametric models of urban spaces“, *Tehnički vjesnik/Technical Gazette* (M23 - Рад у међународном часопису).
7. Gajić, A., Krunić, N., Protić, B. (2018) „Towards a new methodological framework for the delimitation of rural and urban areas: a case study of Serbia“, *Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography*, Volume 118, Issue 2 (M23 - Рад у међународном часопису).
8. Dželebdžić, O., Bazik, D. (2011) „National indicators for evaluating the outcome of reinventing spatial planning in Serbia“. *Spatium International Review* (M24 - Рад у националном часопису међународног значаја).
9. Stefanović, N., Danilović Hristić, N., Krunić, N. (2017) „Comparative analysis of elements and models of implementation in local-level spatial plans in Serbia“, *Spatium International Review*, No. 37 (M24 - Рад у националном часопису међународног значаја).
10. Tošić, B., Živanović, Z., Nikolić, T. (2017) „Function Equilibrium in the Medium and Large Urban Settlements of Serbia“. Collection of Papers (Vol. LXV - No. 1), pp. 73 – 93 (M24 - Рад у националном часопису међународног значаја).
11. Vujošević, M., Zeković, S. (2013) „Renewal of strategic research, thinking and governance in spatial development of Serbia: mid-term priorities“ , *Regional development, spatial planning and strategic governance - RESPAG 2013: Conference Proceedings* (M31 - Предавање по позиву са међународног скупа, штампано у целини).
12. Vujošević, M., Zeković, S., Maričić, T. (2013) „The Renewal of Strategic Governance and Planning at Regional Level in Serbia“, *Spa-ce.net 10th Network Conference “The Role and Future of Spatial Planning in Central, Eastern and South Eastern Europe”* (M32 - Предавање по позиву са међународног скупа, штампано у изводу).
13. Bajat, B., Samardžić-Petrović, M., Kovačević, M. (2013) „Assessing similarities between planned and observed land use maps: the Belgrade’s municipalities case study“, *Geoinformatics for City Transformation* (M33 - Саопштење са међународног скупа, штампано у целини).

14. Petrić, J., Bajić, T., Danilović Hristić, N. (2019) „Urban sprawl of informal settlements in Belgrade, Serbia. Models for standardization and reflections on recovery“, *Conference Proceedings, ISUFItaly 2018 4th International Congress: READING BUILT SPACES Cities in the making and future urban form*, pp. 793 – 801 (M33 - Саопштење са међународног скупа, штампано у целини).
15. Vujošević, M., Zeković, S., Maričić, T. (2014) „Novi evropski regionalizam i regionalno upravljanje u Srbiji, Knjiga 2, Regionalno planiranje i upravljanje u Srbiji i novi institucionalni dizajn“ (M41 - Истакнута монографија националног значаја).
16. Maksin, M. (2011) „Koordinisanost i integrisanost strateškog planiranja održivog teritorijalnog razvoja Srbije“ (M45 - Поглавље у књизи M42 или рад у тематском зборнику националног значаја).
17. Vujošević, M., Petrić, J. (2011) „Politike regionalnog razvoja u Evropskoj uniji i Srbiji“ (M45 - Поглавље у књизи M42 или рад у тематском зборнику националног значаја).
18. Zeković, S., Hadžić, M. (2012) „Evaluacija i integrisanost strateških projekata u okviru PPRS: primer Programa implementacije PPRS“ (M45 - Поглавље у књизи M42 или рад у тематском зборнику националног значаја).
19. Hadžić, M., Zeković, S. (2014) „Usporeni rast i razvoj Srbije do 2020. godine – uzroci i posledice“, *Obnova strateškog prostornog mišljenja, istraživanja i upravljanja u Srbiji, Knjiga 2* (M45 - Поглавље у књизи M42 или рад у тематском зборнику националног значаја).
20. Milić, Đ. (2014) „Prostorno planiranje i normativni okvir – iskustva iz prakse u Srbiji“, *Obnova strateškog prostornog mišljenja, istraživanja i upravljanja u Srbiji – knjiga 2* (M45 - Поглавље у књизи M42 или рад у тематском зборнику националног значаја).
21. Maksin, M., Nenković-Riznić, M. (2016) „Uloga programa implementacije regionalnog prostornog plana - novog instrumenta planiranja“, *Lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora i naselja - u susret evropskim integracijama* (M63 - Саопштење са скупа националног значаја штампано у целини).
22. Бранков, Б., Чолић, Н. (2019) „Спровођење савремених инструмената планирања урбаног развоја у регенерацији јавног простора“, *Зборник Летње школе урбанизма 2019*, pp. 173 – 180 (M63 - Саопштење са скупа националног значаја штампано у целини).

- 23.Целебцић, О. (2013) „Теоријско-методолошке основе дефинисања критеријума и индикатора просторног развоја Србије“, Докторска дисертација одбрањена на Географском факултету Универзитета у Београду (М70 - Одбрањена докторска дисертација).
- 24.Маричић, Т. (2014) „Социјални аспекти у просторном развоју рударских региона – могућност унапређења на примеру Србије“, Докторска дисертација одбрањена на Географском факултету Универзитета у Београду (М70 - Одбрањена докторска дисертација).
- 25.Самарџић-Петровић, М. (2014) „Предвиђање промена у коришћењу земљишта применом модела вођених подацима (data driven models)“ Докторска дисертација одбрањена на Грађевинском факултету Универзитета у Београду (М70 - Одбрањена докторска дисертација).
- 26.Живановић Миљковић, Ј. (2016) „Промене начина коришћења земљишта и власништва над земљиштем са аспекта просторног планирања“, Докторска дисертација одбрањена на Географском факултету Универзитета у Београду (М70 - Одбрањена докторска дисертација).
- 27.Вишњевац, Н. (2019) „Развој модела података 3Д катастра непокретности“, Докторска дисертација одбрањена на Грађевинском факултету Универзитета у Београду (М70 - Одбрањена докторска дисертација).
- 28.Милић, Ђ., Тркуља, С., Радосављевић, З., Чолић, Р., Максин, М., Зековић, С., Ненковић-Ризнић, М., Манић, Б., Целебцић, О., Ђукић, А., Јокановић, И., Петрић, Ј., Никовић, А., Даниловић Христић, Н., Бајић, Т., Чолић, Н., Бранков, Б. (2019) „Нови методолошки приступ интегрисаном управљању одрживим урбаним развојем у Републици Србији (на примеру Стратегије одрживог и интегралног урбаног развоја Републике Србије до 2030. године)“ (М82 - Ново техничко решење (метода) примењено на националном нивоу).
- 29.Целебцић, О. (2016) „Унапређен систем показатеља за праћење просторног развоја Републике Србије (за други програмски период имплементације Просторног плана Републике Србије – до 2020.год.)“, Уредба о утврђивању Програма имплементације Просторног плана Републике Србије за период 2016-2020. год. („Службени гласник РС“, број 104/2016) (М84 - Битно побољшано техничко решење на националном нивоу).
- 30.Петрић, Ј., Целебцић, О., Гајић, А., Срњић, Д. (2019) „Графичка база података за праћење спровођења регионалних просторних планова“ (М84 - Битно побољшано техничко решење на националном нивоу).

Као посебан квалитет треба истаћи примењивост резултата истраживачког рада на различитим просторним нивоима, од стратешких докумената, попут Просторног плана Републике Србије 2010-2020. године, Програма његове имплементације 2011-2015. године и од 2016. до 2020. године, преко Стратегије одрживог и интегралног урбаног развоја Републике Србије до 2030. године и припреме за Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године, па све до регионалних просторних планова, просторних планова подручја посебне намене и просторних планова јединица локалне самоуправе.

Свеукупно реализована научна грађа и остварени резултати на ИИИ Пројекту чине заокружен основ за след фаза које су омогућиле успешан наставак истраживања, односно успешан завршетак целог пројекта. Иако је било неколико непланираних продужетака пројектног циклуса, то се на крају позитивно одразило на бољу припрему за израду новог, Просторног плана Републике Србије од 2021. до 2035. године, чија је израда покренута 2019. године, тј. у завршној години реализовања Пројекта. Резултати ИИИ Пројекта су се показали значајним, не само за државни просторни план, већ и за нове концепције реиндустријализације Србије и нове концепције регионалног развоја. Ипак, постоји скепса у погледу ефективне искоришћености научних резултата за поменуте концепције, с обзиром на то да се касни са њиховом израдом.

5 ИЗАЗОВИ И ПРОБЛЕМИ ПРИЛИКОМ РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПРОЈЕКТА

ИИИ Пројекат који се односи на обнову СИМУ у Србији је током своје реализације био суочен са две групе проблема. Прву су чинили тзв. **општеважећи проблеми** за све научне пројекте овог циклуса, попут кашњења достављања одобрене опреме. Међу овим проблемима такође треба истаћи и то што, сваке године истраживања, упркос најавама од стране МПНТР-а да ће бити извршена евалуација, а потом и рекатегоризација истраживача према постигнутим резултатима који су благовремено регистровани у бази референци истраживача, до нове категоризације није дошло. Наиме, истраживачи који су при конкурс за пројекте (2010. године) сврстани у категорију Т6/А6 (најнижа финансирана категорија истраживача), првенствено због тога што су били у стручном, а не у научном звању, а у међувремену су, примера ради, одбранили докторску дисертацију и стекли научно звање, што би их уз све резултате које су постигли од почетка пројекта могло сврстати

и у највишу категорију (Т1/А1), до краја Пројекта, а и након тога, нису били рекатегорисани. Овде треба истаћи да категорија истраживача одређује његово финансирање преко пројекта, те је поменута ситуација довела то тога да многи истраживачи који су из стручних прешли у научна звања у периоду 2011-2019. године су, нажалост, већи део времена примали новчану апанажу која је била нижа од оне која им суштински припада.

Друга група изазова и проблема за ИИИ Пројекат су тзв. **специфични проблеми**, који јесу постојали од почетка реализације Пројекта и били актуелни током свих његових фаза и активности. Најпре, ту се убраја **нерасполагање већим бројем стратешких параметара** који би омогућили поуздану евалуацију будућих сценарија развоја, као што је и **нерасполагање свим неопходним подацима** за пуну реализацију дефинисаних циљева и активности. Истраживања на ИИИ Пројекту су једнозначно указала на непостојање тзв. „излазних стратегија” за суочавање са продуженом развојном кризом Србије, у условима глобалне кризе. У тим условима, непостојање поузданих стратешких параметара отежава изналажење имплементабилних решења за обнову стратешког истраживања, мишљења и управљања, односно, за дефинисање новог развојног модела. Суштински изазов је представљен недовољном развијеношћу и/или недовољним коришћењем тзв. „интерфејса“ између научноистраживачких (и образовних) институција, научних власти и планско-развојних власти, који би омогућио, како боље програмирање научноистраживачких активности са становништа стратешких друштвених потреба, тако и са становишта бољег коришћења реализованих научноистраживачких резултата. Осим тога, кашњење у изради појединих државних стратегија или спора имплементација неких стратешких докумената, отежали су примену већег броја истраживачких налаза. Ово се односи и на споро институционално и организационо прилагођавање у области стратешког истраживања, мишљења и управљања.

Тиме и амбиције истраживача у овом делу Пројекта нису остварене. Упркос томе што је у сваком извештају о остваривању истраживања наглашавано да је неопходно што пре установити наведени „институционални интерфејс”, па је тако и предочавано и предлагано научним властима и ширем политичко-административном кластеру, и упркос томе што је на овај проблем указивано у много наврата и на више места (на научним скуповима, у САНУ, у разматрањима о разним домаћим и међународним стратегијама научног развоја, на универзитетским дискусијама и др.), ово није наишло на знатнији

одзив у наведеним институцијама, односно организацијама, па формирање „интерфејса“ остаје једнако важан задатак за непосредну будућност. Наиме, велики број стратешких одлука је донет, а да при том нису коришћени резултати истраживања у оквиру овог Пројекта (уосталом, ни резултати многих других пројеката), што свакако треба избећи убудуће, а „интерфејс“ о којем је овде реч могао би послужити као једна од главних „полуга“ да се то постигне.

6 ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

Сумарно сагледано, од фактора који су вршили утицај на правац истраживања Пројекта, у више наврата продужаваног циклуса истраживања на период који је уместо 4 обухватио чак 9 година, стално су били присутни: 1) мноштво непознаница у погледу будућег геополитичког позиционирања Србије; 2) неизвесност која се односи на стратешке приоритете истраживања у периоду након 2020. године; и 3) негативан утицај слабе развијености институционалног „интерфејса“ између истраживачких организација и институција, односно организација из политичко-економског кластера које би требало да користе резултате научних истраживања и друге компетентне увиде за припремање, доношење и остваривање стратешких одлука.

Без обзира на то, на основу редовних годишњих, односно полугодишњих извештаја о постигнутости циљева на Пројекту, да се закључити да су током деветогодишњег истраживања остварени сви његови дефинисани истраживачки циљеви. Анализирајући припрему истраживачке грађе, циљеви су били испуњени у целости, а у појединим питањима је урађено и више од планираног. Уколико током неке од претходних година истраживања и не би било стопостотно остварење циљева – условљено дејством објективних фактора – то је увек надокнађивано интензивнијим и продуктивнијим истраживањима наредне године и утицало је на успешну укупну реализацију Пројекта.

Такође, сумарна оцена је да је био висок интензитет реализације активности на Пројекту, о чему сведочи укупан број остварених резултата, њихов квалитет, „видљивост“ у базама података и репозиторијумима и надасве, њихова имплементабилност.

Искуства до којих се дошло током рада на овом Пројекту указују на потребу континуалног и непристрасног истраживања алтернативних могућности, дефинисање мањег броја једноставно структурисаних и за најширу јавност разумљивих варијанти („опција”, „могућности”, „сценарија” итд.) и широку друштвену расправу о њима, пре доношења коначних одлука. Овај Пројекат има потенцијал за даљу дисеминацију у виду нових истраживања која би требало да поникну као одговор на најављене позиве домаћој научној заједници у конкурсима које организује Фонд за науку. Осим тога, у међународним научним круговима и пројектима у оквиру програма ХОРИЗОНТ, чињеница да Србија још увек није у Европској унији, већ на њеном прагу, утиче на изражену „потражњу” за нашим истраживачким тимовима као додатним адутима за одабир тих пројеката за финансирање, зато што се у неколико наврата већ показало да истраживачи Института у свему парирају, тј. стоје „раме уз раме” са иностраним истраживачима, како у погледу покретачких идеја, тако и у смислу благовременог и висококвалитетног остваривања предвиђених пројектних „репера” (Milestones) и резултата (Deliverables).

У условима када у Србији постоји својеврсна „развојна схизофренија” – успркос томе што је на разним планско-управљачким нивоима урађено и прихваћено преко 1.000 стратегија и других сродних докумената, који се не спроводе, држава и даље не располаже одговарајућим стратешким документима за суочавање са све дубљом глобалном кризом и изласком из националне развојне кризе – научни резултати Пројекта показују шта је неопходно учинити да се то постигне. У томе, посебно место заузимају они делови Пројекта који се баве кореспонденцијом/некореспонденцијом између научних приоритета Србије и циљева, односно приоритета који су дефинисани ХОРИЗОНТОМ. Наиме, ХОРИЗОНТ већином одражава стратешке циљеве неколико најразвијенијих европских земаља, а такви циљеви уопште се не морају подударати са стратешким приоритетима Србије, једне од најмање развијених европских земаља. Пројекат је у том погледу указао на то како наћи некакву „средњу меру” између ова два пола, а најпре у дефинисању просторно-еколошког оквира за нови циклус развоја Србије, што свакако треба имати у виду приликом израде нових научноистраживачких и других стратегија.

На концу, то ће бити нарочито важно у новом геостратешком позиционирању Србије у њеном регионалном и ширем окружењу, у првом реду у погледу коришћења њеног територијалног капитала, а и у погледу евалуације тзв. „територијалног импакта” европских и националних секторских политика.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Bajat, B., Krunic, N., Kilibarda, M., Samardžić-Petrović, M. (2011). Dasimetrijsko modelovanje naseljenosti za potrebe izrade prostornih planova. U: Petrić, J. i Vujošević, M. (ur.) *Obnova strateškog prostornog mišljenja, istraživanja i upravljanja u Srbiji – knjiga 1*. Beograd: Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Posebna izdanja br. 68, str. 151-184.
- Vujošević, M., Petrić, J. (2011). Politika regionalnog razvoja u Evropskoj uniji i Srbiji. U: Petrić, J. i Vujošević, M. (ur.) *Obnova strateškog prostornog mišljenja, istraživanja i upravljanja u Srbiji – knjiga 1*. Beograd: Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Posebna izdanja br. 68, str. 71-100.
- Vujošević, M. (2010). Collapse of strategic thinking, research and governance in Serbia and possible role of the Spatial Plan of the Republic of Serbia (2010) in its renewal. *SPATIUM International Review*, No. 23, pp. 22-29. <https://doi.org/10.2298/SPAT1023022V>
- Zeković, S. (2011). Pitanje evaluacije i integrisanosti ključnih sektorskih politika i projekata u strateški okvir državnog prostornog plana. U: Petrić, J. i Vujošević, M. (ur.) *Obnova strateškog prostornog mišljenja, istraživanja i upravljanja u Srbiji – knjiga 1*. Beograd: Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Posebna izdanja br. 68, str. 1-38.
- Jokić, V., Petovar, K. (2011). Teritorijalna /prostorna dimenzija socijalne isključenosti. U: Petrić, J. i Vujošević, M. (ur.) *Obnova strateškog prostornog mišljenja, istraživanja i upravljanja u Srbiji – knjiga 1*. Beograd: Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Posebna izdanja br. 68, str. 127-149.
- Maksin, M. (2011). Koordinisanost i integrisanost strateškog planiranja održivog teritorijalnog razvoja Srbije. U: Petrić, J. i Vujošević, M. (ur.) *Obnova strateškog prostornog mišljenja, istraživanja i upravljanja u Srbiji – knjiga 1*. Beograd: Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Posebna izdanja br. 68, str. 101-126.
- Milinković, M., Petrić, J., Niković, A. (2019). Publishing and spatial planning – the driving role of the Institute through the prism of the journal *Savremene Urbanističke teme (1961-1981)*. *SPATIUM International Review*, No. 42, pp. 23-34. <https://doi.org/10.2298/SPAT1942023M>
- Пуцар, М., Ненковић-Ризнић, М. (2015). Искуства у реализацији НИП „Просторни, еколошки, енергетски и друштвени аспекти развоја насеља и климатске промене-међусобни утицаји“ – сарадња, проблеми и постигнути резултати. У: *11th International Scientific Conference Contemporary theory and practice in building development*, стр. 43-53, Бања Лука: Завод за изградњу, Архитектонско-грађевински факултет Бања Лука.
- Hadžić, M. (2011). Identifikacija osnovnih razvojnih problema. U: Petrić, J. i Vujošević, M. (ur.) *Obnova strateškog prostornog mišljenja, istraživanja i upravljanja u Srbiji – knjiga 1*. Beograd: Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Posebna izdanja br. 68, str. 39-70.